

INGLIZ TILINI XORIJIY TIL SIFATIDA ONLAYN O'QITISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

НОЗИМА ДЖАББАРОВА

*Ўзбекистон Миллий университети
Инглиз тилишунослиги кафедраси.
E-mail: nozima_djabbarova@mail.ru*

Abstract: Onlayn ta'lim turi bugungi pandemiya sharoitida barcha oliy ta'lim dargohlariga kirib keldi, professor o'qituvchilar zoomda va onlayn platformalardi ishlash ko'nikmasi yanada takomillashtirib oldilar. Ushbu ta'lim modeli hozir ko'p sohalarda keng tarqalgan bo'lib til ta'limi ham bundan mustasno emas. Hozirgi kunda ko'plab muassasalar onlayn til kurslarini tashkil etilmoqda. Lekin onlayn ta'lim uchun materialyaratish bunday o'quv kurslarida o'tilmaydi. Professor o'qituvchilar o'zlari ustilarida ishlab, material tanlab, shakllantirib moslashtirishni bilishlari talab etilmoqda. Ingliz tilini xorijiy til sifatida onlayn o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari mavjud bo'lib, bunda platformani to'g'ri tanlash va materiallarni talaba darajasiga va qiziqishiga moslashtirishga aytiladi. Ushbu tadqiqotning maqsadi onlayn ta'lim beruvchi o'qituvchilar uchun kerakli ko'rsatmalar va material yaratish sohasidagi muammolarni bartaraf etish haqida amaliy tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: onlayn ta'lim, ingliz tilini xorijiy til sifatida o'rgatish, platforma, materiallarni yaratish va moslashtirish, metod va yondoshuvlar, autentik materiallar.

Kirish. Bugungi davr talabidan kelib chiqib ko'pgina professor o'qituvchilar online ta'lim berish jarayoniga faol qatnashib kelmoqdalar va bu faoliyatda o'ziga yarasha qulayliklari bilan bir qatorda qiyinchiliklari mavjud bolib talaba va o'qituvchidan bir vaqtini o'zida katta ma'suliyatni talab qilmoqda. Quyida bazi tavsiyalar yosh o'qituvchilarimiz uchun foydali bo'ladi degan umiddamiz.

Online ta'lim jarayoniga qiziqishim 2018 yil avgust oyidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi "Iste'dod" jamg'armasi tomonidan Buyuk Britaniyaga yuborilganim turtki bo'ldi desam adashmayman. Bu amaliyot davrida Norwich til o'qitish institutida bir oy davomida malaka oshirildi. Dars jarayonlari barchasi yuzma yuz bo'lishi bilan birgalikda kompyuterda online tarzda platformalarda vazifalarni berish orqali yetkazib berildi. Bunda o'qituvchi barcha dars davomida foydalangan autentik ko'rgazmali, video va tarqatma materiallarini platformaga joylashtirgan va tinglovchi sifatida biz undan samarali foydalandik. Vazifalarni onlayn bajarib bir vaqtini o'zida mustahkamlab bordik. Foydali taraflaridan biri dars davomida o'tilgan barcha materiallar eslab qolish uchun platformada qulay tarzda joylashtirilgan bo'lib darsda qatnashgan o'quvchi - ikki marotaba dars davomida va platformada mustahkamlab oladi. O'qituvchi dars uchun oldiga qo'ygan maqsadiga erishdi.

Bizning davlatimizga bu shakldagi amaliyot avval ham bo'lgan va pandemiya davrida yanada takomillashdi keldi turli oliy ta'lim muassasalari bir vaqtini o'zida turlicha platformalardan foydalanib onlayn ta'limni olib bordilar bu bilan talabalar tomonidan bilim olish uchun yangicha talqin zoom darslari platforma kirib keldi.

ASOSIY QISM. Onlayn ta'limning samaradorligini ochirish uchun birinchi o'rinda o'qituvchi platformani qulay va talaba uchun oson o'zlashtiriluvchi platformalardan foydalanishi kerak bo'ladi. Bunda OTM tomonidan birlashtirilgan platformalar va hozirgi kundagi zamonaviy platformalar bunga yaqqol misol bo'la oladi. Pandemiya davrida va undan oldin yuzlab tayor ilova shakliga ega bo'lgan platformalar amaliyotga kirib keldi.

Teachable - o'qituvchilar uchun onlayn o'qitish platformalaridan biri bo'lib, unda siz o'quvchilaringiz uchun qiziqarli va mazmunli kursni yaratishingiz mumkin.

Udemy - onlayn o'qitish uchun eng mashhur platformalardan biri. Ko'plab nufuzli universitetlar va kollejlilar Udemy bilan jonli va qiziqarli onlayn kurslarni taklif qilish uchun hamkorlik qildilar.

Engoo - sizga har qanday joydan va istalgan vaqtda ishlashingiz mumkin bo'lgan moslashuvchan ish jadvalini taklif qiladi. Kerakli miqdordagi soatlarni qo'yishning hech qanday bosimi yo'q, siz ushbu onlayn platforma yordamida siz xohlagancha ko'p yoki ozroq narsalarni o'rgatishingiz mumkin. Engoo sizga ish darsi rejalarini taqdim etadi, shunda siz faqat o'qitadigan ishning oxiriga e'tibor qaratishingiz mumkin. Engoo bilan butun dunyo bo'ylab talabalar bilan bog'lanish imkoniyatiga ega bo'lasiz.

LearnWorld - o'qituvchi o'z onlayn kurslarini yaratishi, sotishi va talabalarga targ'ib qilishi mumkin bo'lgan eng yaxshi onlayn o'qitish platformalaridan biridir. *LearnWorld* sizga video ma'ruzalaringiz va matnga asoslangan o'qitish mazmuni uchun kerakli vositalarni taqdim etadi. Veb-saytda mavjud bo'lgan ushbu vositalardan video ma'ruzalaringizni transkriptlar, viktorinalar qo'shish va tarkibni tuzadigan formatlangan jadvalga ega bo'lish orqali qiziqarli va qiziqarli qilish uchun foydalanishingiz mumkin. Shuningdek, u sizni interaktiv elektron kitoblar, videolar va eslatma olish imkoniyatlari orqali qiziqarli va interaktiv kontent yaratishga undaydi.

Har bir platformaning o'z qulayliklari va kamchiliklari mavjud *Google Classroom*ni olsak-bu platforma juddayam qulay bolib o'qituvchi va talaba uchun har tomonlama sharoit yaratib berilgan unga qoshilish uchun ham mobil aloqada ilovalar mavjud bolib judda samarali foydalanishimiz mumkin. Bu platformada turli darsga tegishli bo'lgan o'quv materiallarni talabalarga yetkazib berish uchun juda qulay ilova hisoblanadi.

Google Classroom — *Google* tomonidan ta'lim muassasalari uchun ishlab chiqilgan bepul aralash o'quv platformasi bo'lib, topshiriqlarni yaratish, tarqatish va baholashni soddalashtirishga qaratilgan. *Google Classroom*ning asosiy maqsadi o'qituvchilar va talabalar o'rtasida fayllar almashish jarayonini soddalashtirishdir. 2021-yil holatiga ko'ra, *Google Classroom* xizmatidan taxminan 150 million foydalanuvchi foydalanadi. *Google Classroom* *Google Docs*, *Google Sheets*, *Google Slides*, *Gmail* va *Google Calendar* kabi turli xil *Google* ta'lim dasturlarini o'quvchilar va o'qituvchilar muloqotini boshqarish uchun yaxlit platformaga birlashtiradi. Talabalar shaxsiy "sinf kodi" orqali sinfga qo'shilishga taklif qilinishi yoki maktab domenidan avtomatik ravishda import qilinishi mumkin. O'qituvchilar barcha *Google* domenida topshiriqlarni yaratishi, tarqatishi va belgilashi mumkin. Har bir sinf tegishli foydalanuvchining *Google Drive*-da alohida papka yaratadi, u yerda talaba o'qituvchi tomonidan baholanishi uchun ishni topshirishi mumkin. Topshiriqlar va tugash sanalari *Google Taqvim*ga qo'shiladi, bunda har bir topshiriq toifa yoki mavzuga tegishli bo'lishi mumkin. O'qituvchilar hujjatni qayta ko'rib chiqish tarixini ko'rib chiqish orqali har bir talabaning muvaffaqiyatini kuzatishi mumkin va baho qo'ygandan so'ng, o'qituvchilar sharhlar va baholar bilan birga ishni qaytarishlari mumkin.¹⁶

Canvas platformasini olsak uning ham oziga yarasha yahshi tarflari mavjud. Horijiy tillarni o'rgatishda ko'p traflari foydali hisoblanadi. Bugungi zamonaviy raqamli dunyoda minglab platformalar o'qituvchiga ko'pgina qulayliklarni yaratib kelmoqda. *Canvas* - o'qituvchilar va ta'lim bo'yicha mutaxassislar uchun ajoyib platforma. Foydalanuvchi interfeysi sodda va yaxshi ishlab chiqilgan. Talabalar platformada kerakli materiallarni oson topadilar va topshiriqlarni mustaqil bajarishlari mumkin. Topshiriqlar uchun ko'rsatmalarni

¹⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/Google_Classroom

to'ri berilsa bo'ldi. *Canvas* ba'zi maktab va oliygohlar tomonidan qo'llaniladi va u o'quvchilarga ish topshirishni va o'qituvchilarga ishni yuborishni osonlashtirish uchun ishlatiladi. Talabalar *Canvas* studio funksiyasi orqali mediaga kirishlari va yuklashlari, Google Drive-dan narsalarni olishlari va saqlangan narsalarni kompyuterlariga yuborishlari mumkin. *Canvas* shuningdek, talabalar o'zlarining shaxsiy qurilmalariga yuklab olishlari mumkin bo'lgan mobil ilovani ham qo'llab-quvvatlaydi, bu ularga o'z ishlarini osonlashtiradi.

Canvas va *Google Classroom* ikkalasi ham akademik ta'limni boshqarish tizimidir. Ular kurslarni boshqarish, jumladan, topshiriqlarni yaratish va baholash uchun ko'pgina ta'lim muassasalarida qo'llaniladi. *Canvas* va *Google Classroom* o'rtasidagi farq shundaki, *Canvas* asosan oliy o'quv yurtlari tomonidan qo'llaniladi, *Google Classroom* esa xususiy maktablar va o'quv markazlari tomonidan qo'llaniladi.

*Canvas*da barcha turdagi oliy o'quv yurtlari uchun taklifi mavjud bo'lsa-da, undan asosiy foydalanish kollej va universitetlar uchundir. U asosan topshiriqlarni boshqarish va baholash tizimi qulayligi bilan yaxshi xizmat qiladi va muhokama forumlari kabi qo'shimcha funktsiyalarga ega. Aksincha, *Google Classroom* ko'proq o'rta maktablar va o'quv markazlari kabi ta'limda uchraydi. Bu maktablar uchun bepul va G Suite for Education tarkibiga kiritilgan bo'lib, uni arzon va qulay LMS platformasi mavjud.

Xususiyatlari kelsak, *Canvas* va *Google Classroom* ikkalasi ham maqsadli foydalanuvchi bazalariga moslashtirilgan noyob fokuslarga ega. *Canvas* oliy ta'limning ma'muriy yo'naltirilgan ehtiyojlariga yaxshiroq xizmat qiladi. Hujjatlarni boshqarish, jumladan, topshiriqlarni yaratish va boshqarishda ustunlik qiladi. Topshiriqlarni yaratishda moslashuvchanlik *Canvas*ni juda keng doiradagi kurs mazmunini o'z ichiga olgan oliy o'quv yurtlari uchun foydalidir.

Bundan farqli o'laroq, *Google Classroom* narx va qulaylik nuqtai nazaridan qulayroq variant sifatida ustundir. Foydalanish qulayligi uni barcha yoshdagi o'quvchilar uchun masofaviy yoki shaxsiy vaziyatlarda, masalan, sinfda va uyda mustaqil ishlashda foydalanish imkonini beradi. Xorijiy tillarni chet tili sifatida o'rganuvchilar uchun qulay platforma hisoblanadi. *Google Classroom* maktablar uchun bepul bo'lgani uchun qo'shimcha ma'muriy yoki IT xarajatlari uchun byudjeti yetishmaydigan maktab va muassasalar uchun yaxshi taklifni taqdim etadi.

Kamchilik yoki chegaralanishlariga kelsak, *Canvas* va *Google Classroom* ham o'ziga yarasha kamchiliklariga ega. Misol uchun, *Canvas* *Google Classroom* kabi foydalanuvchilar uchun qulay emas. U ko'proq o'rganish uchun ma'lum bir ko'nikmalarga ega bo'lgan o'quvchilarni talab qiladi. *Google Classroom* kabi qulay interfeysga ega emas. Ushbu qiyinchilik uning yosh o'quvchilar yoki hatto platformani boshqarish uchun AKT-ko'nikmasi yo'q maktablar orasida foydalanish imkoniyatini cheklashi mumkin. *Canvas* bepul vosita emasligi sababli, u bepul variantlardan ko'ra ko'proq moliyaviy tarafdin kamchilik sifatida keladi.

Aksincha, *Google Classroom*-dan foydalanish qulayroq bo'lsa-da, muammolarga olib kelishi mumkin bo'lgan murakkab mexanizmlar va jarayonlar mavjud. Masalan, G Suite'dagi Docs yoki Slides kabi boshqa ilovalar bilan integratsiya va o'zaro ishlash talaba foydalanuvchilari uchun chalkashliklarga sabab bo'ldi. Masalan, ruxsatlarni boshqarish va hujjatlarni sinfda almashish jarayonning intuitivligini kamaytirishi va talabalar va o'qituvchilar tomonidan, ayniqsa, yosh sinflarda o'rganishni talab qilishi mumkin. *Google Classroom*ning baholash imkoniyatlari ham pullik muqobillarga nisbatan cheklangan. Narxlariga kelsak, *Canvas*ning narxi sotuvchining taklifi bo'yicha hisoblanadi. Bir martalik amalga oshirish to'lovi va keyin yillik obuna narxi mavjud. *Google Classroom* maktablar

uchun bepul va G Suite for Education paketiga ham kiritilgan. O'zbekiston miqiyosida ba'zi oliygohlarda Canvas va ba'zilarida Google classroom qo'llaniladi.

Platforma tanlab olingach o'qituvchi oldida ba'zi muhim vazifalar turadi. Ya'ni online materiallarni platformaga to'g'ri joylashtirish. Bu jarayonda biror bir vazifani yuklash oldidan o'qituvchi o'zini talaba o'rniga qo'yib, qanday foydalana olishini tekshirib ko'rishi va topshiriqlarni bajarishi uchun ko'rsatmalarni tushunarli tilda berishi kerak. Vazifalar har tomonlama mukammal va qulay ketma ketlikda berilishi kerakki undan foydalangan talaba bimalol vazifalarni mustaqil bajara olishi, o'sish darajasini kuzata olishi va shu bilan bir qatorda o'zini o'zi boshqara olishi kerak. Bunday platformalar talabalarni mustaqil ravishda ta'lim olishni o'rganishiga yordam beradi. Vazifalarning turli tumanligi, muhokama uchun berib boriladigan tayor mavzular guruh bo'lib ishlashga moslashgan rang barang, qiziqarli autentik vazifalar talabani o'ziga jalb etadi.

Shu o'rinda aytib o'tish kerakki o'qituvchi vazifalarni oz-ozdan berib borishi va ularni video va ovozli turlarini yaratishi taqdimotlarga mos savollar va vazifalar bilan boyitib borishi kerak. Yana esda tutish kerakki baholash tizimi avtomat ravishda bo'lganligi uchun talabalarni tekshirish o'qituvchini yodidan ko'tarilishi kerakmas. Ikki tomonlama aloqa doimo bardavom bolishi kerak.

Modullar yana asinhron bolishi bu degani barcha talabalar bir vaqtini o'zida kira olmasligi mumkin, lekin talabani sharoitidan kelib chiqib vaqt chegaralanib belgilab qoyilsa vazifalarga muhokamalar ham qizg'in tusda bo'ladi. Aslida, onlayn tarzda o'qitish ba'zan siz o'quvchilaringiz bilan birga onlayn sinfda bo'lishingizni talab qiladi. Siz onlayn dars berganingizda, o'quvchilarni yolg'iz qoldirmaysiz va har taraflama ularni qo'lab turasiz. O'qituvchi pedagogik mashg'ulotlarda faol ishtirok etadi bunda tushuntirish, rahbarlik qilish, so'rash, tasvirlash, savollarga javob berish kabi vazifalarni bajaradi

Onlayn dars bermoqchi bo'lgan o'qituvchi shaxsiy mashg'ulotlar uchun o'z jadvaliga yoki OTM tomonidan berilgan jadvalga ega bo'ladi. Ushbu jadval, shuningdek, talabalar va talabalar ishiga tayyorgarlik ko'rayotgan haftalik vaqt oralig'ini ham belgilashi mumkin. Ammo bunday ramkalar onlayn-sinf uchun ba'zan mavjud emas. Onlayn o'quvchilaringiz bilan ishlashga ularsiz ham bir necha kun sarflashingiz mumkin. OTMlarda onlayn dars reja asosida darslar jadvalga solinib tartib bilan talaba va o'qituvchi tomonidan otib boriladi.

Yahshi talabga javob beradigan onlayn ta'lim uchun mos materiallarni tayorlash vaqt talab etadi. Materiallar masofaviy ta'lim oluvchilar uchun samarali ta'limga erishish uchun muhim manbadir, onlayn ingliz tilini o'qitishda foydalaniladigan materiallar ta'limning muhim tarkibiy qismlaridan biridir. Onlayn materiallar an'anaviy o'qitish uchun tayyorlangan materiallar bilan solishtirilganda ancha samaraliroqdir. Ular osongina yangilanadi va rang barang mazmundorligi va talabaning bilim darajasiga mos manbalarni topish judda qulay bugungi kunda. Turli tayyor web sahifalar o'qituvchilarga yordamchi qo'shimcha material sifatida qo'llaniladi. Bu yana materialni ishlab chiqish xarajatlarini ham kamaytiradi. Onlayn materiallarning yangilanishi osonligi muhim jihatdir. Xorijiy tilni chet tili sifatida o'rgatuvchi o'qituvchilar talabalarning ehtiyojlari va saviyalariga qarab materialni o'zgartirish zaruratini his qilsalar, ular materialni osongina moslashtira oladilar. Bu vaqt, pul va energiyani tejash imkonini beradi. Bunday yondashuv bilan onlayn ingliz tili ta'limida qo'llaniladigan materiallar samarali foyda keltirishi mumkin. Ushbu materiallar o'qituvchilar yordami bo'lmagan joyda va talabalar mustaqil ishlashlari uchun yuqori darajada foyda keltiradigan interaktiv xususiyatlarga ega bo'lishi kerak. Boshqacha qilib aytadigan bo'lsak, *masofaviy ta'lim oluvchilar* faqat materiallar bilan shug'ullanadilar. Shuning uchun materiallar *ular bilan gaplashishi* kerak, ya'ni materiallar o'z-o'zini

o'rganish uchun mos bo'lgan mazmunni taqdim etishi, o'quvchilar ushbu mazmunini mustaqil tushunishiga imkon berishi kerak.

Onlayn inglizcha materiallar ishlab chiqish juda qiyin vazifadir. Masofaviy ta'lim beruvchi ingliz tili o'qituvchilari onlayn materiallarni ishlab chiqish bilan bog'liq ba'zi tamoyillardan xabardor bo'lishlari kerak. Quyidagi ko'rsatmalar eksperimental tadqiqotlar va soha mutaxassislarining tajribalari mahsulidir. Samarali ingliz tilidagi materiallarni yaratish uchun ba'zi foydali izohlarni sanab o'tamiz. Ushbu yo'riqnomaning asosiy nuqtasi aslida til ta'limi sohasidagi umumiy tamoyillarga bog'liq. Ingliz tilidagi tanlangan materiallar kontekstli bo'lishi kerak, o'zaro ta'sirni rag'batlantirish, materiallar etarlicha og'zaki va yozma matnni o'z ichiga olishi kerak. Onlayn materiallarni ishlab chiqishda: o'quvchilarni o'rganish ko'nikmalari va strategiyalarini rivojlantirishga undash; O'quvchilarga tilning etarli namunalari autentik foydalanishda taqdim etilishi kerak. Matnga asoslangan materiallardan foydalanish: Onlayn ta'lim nafaqat Pdf yoki Word hujjati kabi matnga asoslangan materiallarni talabalarga etkazishdir. Biroq, ularning samaradorligini oshirish uchun matnga asoslangan materiallarga ba'zi multimedia elementlarini qo'shish yaxshidir.

XULOSA. Yuqoridagi royxatdagi platformalar, o'qituvchi va talabalar uchun eng yaxshi onlayn o'qitish platformalari va ularning asosiy tafsilotlari edi. O'qituvchi sifatida o'quvchingizga bergan bilimingizni yahshiroq o'zlashtirishi uchun ushbu platformalardan birini egallab, ishlashni boshlashingiz mumkin. Pandemiya o'tayotgan dunyo bilan onlayn ta'lim tezlashdi. O'rganish va ta'limning ahamiyatini shuni tushunish mumkinki, ko'p narsalar to'xtatilganiga qaramay, ta'lim berish jarayoni davom etmoqda. Biz o'zgaruvchan zamon bilan rivojlanishimiz va o'qitish-ta'lim jarayonini davom ettirish uchun ushbu onlayn platformalardan foydalanishimiz kerak. Shuningdek, siz onlayn o'qituvchi sifatida o'z mahoratingizni oshirish uchun o'qitish o'z ustingizda tinim bilmay ishlashingiz darkor.

ADABIYOTLAR

1. Christopher W. Learning and Teaching on the World Wide Web, 2001.
2. Elliot K., Neil A. Best Practices in Online Program Development: Teaching and Learning in Higher Education, 2014.
3. Jonathan B. Engaging Learners Through Zoom: Strategies for Virtual Teaching Across Disciplines, 2020.
4. Linda H. Learning Theory and Online Technologies, 2012.
5. Mark W. Internet for English teaching, 2000.
6. Steven M. Using the Internet for active teaching and learning, 2006.
7. Stuart D.S. Learning, Teaching and Researching on the Internet: A Practical Guide for Social Scientists, 1999.
8. Susan S.K., Steve R. Teaching Online: A Practical Guide, 2001.